

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

Överklagande av ett hovrättsbeslut – avvisning av åtal

Klagande

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

Motpart

LS

Offentlig försvarare: Advokat AH

Överklagat avgörande

Göta hovrätts beslut om undanröjande och avvisning den 23 januari 2026 i mål B 5439-25

Yrkande

Jag yrkar att Högsta domstolen ska undanröja hovrättens beslut att, i de delar som avser LS, undanröja tingsrättens dom och avvisa åtalet.

Frågan i målet

Den fråga som jag bedömer är av intresse ur prejudikatsynpunkt är om ett åtal för narkotikabrott som avser innehav står i strid med förbudet om ne bis in idem med hänvisning till att det finns en tidigare lagförelse som avser bruk av narkotika.

Bakgrund

Den 16 juni 2025 väcktes åtal vid Växjö tingsrätt mot LS för ringa narkotikabrott enligt 1 § första stycket 5 och 2 § narkotikastrafflagen. Gärningsbeskrivningen hade följande lydelse.

[LS] har olovligt använt cannabis, som är narkotika. Det hände någon gång mellan den 22 april 2025 och den 6 maj 2025 på okänd plats i Sverige eller på Klockaregårdsgatan i Ljungby, Kronobergs län. [LS] begick gärningen med uppsåt.

Tingsrätten dömde [LS] i enlighet med åtalet till dagsböter i en dom den 10 juli 2025 som vann laga kraft den 31 juli 2025.

Den 2 oktober 2025 väcktes åtal vid Växjö tingsrätt mot LS för narkotikabrott enligt 1 § första stycket 5 narkotikastrafflagen. Gärningsbeskrivningen hade följande lydelse.

[SV] och [LS] har tillsammans och i samförstånd olovligen innehaft 10,88 gram cannabisharts, 16,63 gram kokain, 53,5 tabletter innehållandes tapentadol och 18 tabletter innehållandes pregabalin, som är narkotika. Det hände den 6 maj 2025 på Klockaregårdsgatan i Ljungby, Ljungby kommun. [SV] och [LS] begick gärningen med uppsåt.

Tingsrätten dömde LS i enlighet med åtalet till fängelse i sex månader.

Hovrätten har i sin dom, i de delar som avser LS, undanröjt tingsrättsdomen och avvisat åtalet eftersom det enligt hovrätten finns hinder för att pröva åtalet på grund av res judicata. Hovrätten angav bl.a. följande som skäl för beslutet.

Hovrätten konstaterar att det tidigare åtalade ringa narkotikabrottet begåtts under en tid som omfattade den 6 maj 2025. Som har framgått har [LS] uppgett att hon hade brukat narkotikan den dagen, det vill säga samma dag som brottsdatumet i nu aktuellt åtal. Båda brotten påstås vidare ha begåtts på bland annat Klockaregårdsgatan i Ljungby. Mot denna bakgrund anser sig hovrätten inte kunna bortse från möjligheten att narkotikan som avsågs i det första åtalet kom från det narkotikaparti som avses i nu aktuellt åtal. Det faktum att [LS] har förnekat innehavet leder inte till annan bedömning. Det tidsmässiga och rumsliga sambandet mellan de olika befattningarna med narkotika som avses i de båda åtalen medför enligt hovrättens mening att de är att bedöma som *en och samma gärning*.

Grunden för mitt överklagande

Straffbestämmelsen om narkotikabrott

Enligt 1 § narkotikastrafflagen (1968:64) döms den som olovligen

1. överlåter narkotika,
2. framställer narkotika som är avsedd för missbruk,
3. förvärvar narkotika i överlåtelsesyfte,
4. anskaffar, bearbetar, förpackar, transporterar, förvarar eller tar annan sådan befattning med narkotika som inte är avsedd för eget bruk, eller
5. innehar, brukar eller tar annan befattning med narkotika för *narkotikabrott* till fängelse i högst tre år.

Om narkotikabrottet är att anse som ringa, med hänsyn till arten och mängden narkotika samt övriga omständigheter, döms enligt 2 § narkotikastrafflagen för *ringa narkotikabrott* till böter eller fängelse i högst sex månader.

Principen om ne bis in idem

Rätten att inte bli lagförd eller straffad två gånger för samma brott (*ne bis in idem*) är en princip som kommer till uttryck i såväl rättegångsbalkens regler om res judicata (30 kap. 9 § rättegångsbalken) och litis pendens (45 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken) som i artikel 4.1 i det sjunde tilläggsprotokollet till

Europakonventionen, som gäller som svensk lag, och på motsvarande sätt i artikel 50 i EU:s rättighetsstadga, som är rättsligt bindande för Sverige.

Enligt den grundläggande regeln om rättskraft i brottmål i 30 kap. 9 § rättegångsbalken får fråga om ansvar avseende gärning som prövats genom en dom inte tas upp på nytt mot den tilltalade efter att tiden för överklagande av domen har gått ut. Rättskraften är enligt paragrafen begränsad till domar. Med domar likställs godkända strafförelägganden och godkända förelägganden av ordningsbot. Rättskraft leder till att avvisning ska ske ex officio.

Rättskraften omfattar inte enbart gärningen så som den har angetts i åklagarens gärningsbeskrivning, utan även sådana omständigheter som åklagaren haft möjlighet att åberopa genom justering av åtalet. Frågan om gärningsidentitet bör därför bedömas mot bakgrund av reglerna om åtalsjustering i 45 kap. 5 § tredje stycket rättegångsbalken men även av reglerna om resning till men för den tilltalade (se NJA 2007 s. 557).

Syftet med dubbelbestraffningsförbudet är att förhindra en ny rättegång om en brottslig gärning som redan har prövats och avslutats genom ett lagakraftvunnet avgörande. Rättskraften utgör ett grundläggande skydd för den enskildes rättstrygghet och rättssäkerhet. En enskild ska inte vid upprepade tillfällen kunna ställas till svars för samma gärning. Förbudet hänger samman med regleringen om en rättvis rättegång i artikel 6 i Europakonventionen.

Ett förfarande gäller samma brott i den mening som avses i artikel 4.1 i tilläggsprotokollet om det avser identiska fakta eller fakta som i allt väsentligt är desamma som beträffande den överträdelse som prövats i det första förfarandet. Bedömningen ska utgå från vad som bildar en uppsättning konkreta faktiska omständigheter som rör samma svarande och är ouplösligt förbundna med varandra till tid och rum och vilkas förekomst måste visas för en fällande dom. (Se NJA 2023 s. 523 med hänvisning till bl.a. Sergey Zolotukhin v. Russia [GC], no 14939/03, §§ 78–84, ECHR 2009, och Lucky Dev v. Sweden, no. 7356/10, § 52, 27 November 2014; se också ”Juniavgörandet” NJA 2013 s. 502 p. 19–22, NJA 2013 s. 1076, NJA 2014 s. 371, ”Avstängningen från högskoleprovet” NJA 2022 s. 118 och ”De uttjänta fordonen” NJA 2022 s. 341.)

Vid den unionsrättsliga prövningen av vad som utgör samma gärning har det relevanta kriteriet ansetts vara om sakförhållandena är identiska i den meningen att de består av en rad sinsemellan oskiljaktiga omständigheter, oberoende av omständigheternas rättsliga kvalificering eller det rättsliga intresse som skyddas (Se NJA 2023 s. 523 med hänvisning till Van Esbroeck, C-436/04, EU:C:2006:165).

Frågan om hur identiteten mellan den tidigare prövade gärningen och den nya gärningen ska avgöras har varit föremål för diskussioner i den svenska juridiska litteraturen (se t.ex. Lindell m.fl., Straffprocessen, 2005 s. 270 f. med där angivna hänvisningar till övrig doktrin).

Högsta domstolens praxis

Högsta domstolen har prövat frågor om gärningsidentitet och förbudet mot ne bis in idem samt frågor om lagföring för befattning med narkotika i bl.a. följande avgöranden.

I rättsfallet *NJA 1986 s. 736* har innehav av narkotika, i huvudsak för eget bruk, vid en stor mängd tillfällen som har legat nära varandra ansetts utgöra flera brott.

I *NJA 2003 s. 435* ansågs en viss persons införsel till Sverige och senare innehav av viss mängd narkotika visserligen i gärningshänseende omfatta utförsel från annat land av samma narkotika men inte hindra åtal för att han tidigare tillverkat och innehaft en stor mängd narkotika av samma slag.

I avgörandet *"Två åtal för samma narkotikaparti"* *NJA 2007 s. 557* hade en person genom lagakraftgående dom dömts för att i en viss lägenhet under vissa dagar olovligen förpackat och förvarat viss mängd amfetamin och då handlat i överlåtelssyfte. Samma person hade därefter åtalats dels för att på samma plats under en längre tidsperiod, som innefattade den tidigare angivna, ha olovligen tagit emot och förvarat ecstasytabletter och en större mängd amfetamin, dels för att ha förpackat och transporterat iväg denna narkotika till en annan plats. Högsta domstolen utgick vid sin prövning från att all narkotika hade tagits emot av den tilltalade vid ett och samma tillfälle och förvarades i samma lägenhet. Förpackningen och transporten av narkotikan till annan plats ansågs inte utgöra en annan gärning än den tidigare befattningen med partiet som den tilltalade lagförts för. Att de två åtalen avsåg olika slag eller olika mängder av narkotika ledde inte heller till att det var fråga om olika gärningar, eftersom narkotikan hade tagits emot av den tilltalade vid ett och samma tillfälle.

I rättsfallet *"Det delvis förbrukade narkotikainnehavet"* *NJA 2017 s. 415* uttalade Högsta domstolen att innehav konsumerar bruk under samma tidsperiod. Högsta domstolen hänvisade till att det genom förarbetsuttalanden står klart att en tilltalad inte ska dömas särskilt för bruk av den narkotika som han eller hon döms för att ha innehaft. Inte heller bör, sades det, dömas för bruk, när den tilltalade samtidigt döms för innehav av den narkotika från vilken den brukade narkotikan härrör. För detta talar enligt Högsta domstolen såväl det sakliga och tidsmässiga sambandet mellan bruket och innehavet som att det tillkommande bruket inte nämnvärt påverkar det samlade straffvärdet av befattningen med narkotika.

I avgörandet *"Den andra sortens narkotika"* *NJA 2021 s. 3* klargjorde Högsta domstolen att bruk av narkotika av ett visst slag (THC) inte konsumeras av innehav av narkotika av ett annat slag (amfetamin). Högsta domstolen uttalade bl.a. att ställningstagandet i *NJA 2017 s. 415* måste läsas i ljuset av lagstiftningens utformning i fråga om bestraffning av narkotikabrottslighet.

Även med beaktande av subsidiariteten mellan olika gärningsformer kan det inte – med hänsyn till den heltäckande regleringen – ha varit lagstiftarens avsikt att vissa slag av befattningar ska lämnas helt straffria så snart annan befattning med annat slag av narkotika samtidigt ägt rum. Det är en annan sak att dubbelbestraffning ska undvikas. Den tilltalade i målet dömdes särskilt för bruket.

I "*Promessas bokföring*" NJA 2023 s. 523 har Högsta domstolen gett vägledning om hur bedömningar av vad som omfattas av rättskraften enligt 30 kap. 9 § brottsbalken ska göras. Med hänsyn till de skiftande förhållanden som kan råda i olika situationer är det enligt Högsta domstolen inte lämpligt att ställa upp några för alla fall gällande kriterier. Omständigheter som ofta kan tillmätas betydelse har dock konstaterats vara om det kan sägas vara fråga om väsentligen samma händelseförlopp som läggs till grund för de båda åtalen, liksom om det råder överensstämmelse när det gäller angreppsobjekt eller brottsresultat. Andra faktorer som kan påverka bedömningen är om det finns ett nära samband i tid och rum mellan gärningarna. De syften som ligger bakom regleringen kan enligt Högsta domstolen också få betydelse. Men ytterst måste bedömningen alltså anpassas till de enskilda fallen och den får ta sin utgångspunkt i förhållandet mellan de konkreta gärningar som åberopas mot den tilltalade i de båda målen.

Min bedömning

Den enligt min bedömning intressanta prejudikatfrågan gäller förhållandet mellan innehav och bruk av narkotika. Frågan är om en lagföring av narkotikabruk utgör hinder mot ett efterkommande åtal för innehav av narkotika eller om tvärtom den som lagförts för bruket också kan lagföras för innehavet.

Bruk eller annan befattning med narkotika kriminaliserades år 1988. Dessförinnan straffbelades i 1 § första stycket 6 endast innehav av narkotika. I motiven anges att det endast är i undantagsfall som bruk av narkotika inte föregås av ett straffbart innehav av samma narkotika. Ett sådant undantagsfall är att någon blir bjuden på narkotika direkt ur en spruta eller en pipa. Syftet med kriminaliseringen var att täppa till denna lucka i lagstiftningen. Det framhålls i motiven att det inte är berusningstillståndet som sådant som straffbeläggs utan all olovlig befattning med narkotika, inklusive tillförseln till människokroppen. (Se prop. 1987/88:71 s. 17 ff., jfr även bl.a. NJA 1983 s. 887 och NJA 1986 s. 736.)

När det gäller tillämpningen av bestämmelsen anges i förarbetena att gränsdragningen mellan innehav och annan befattning inte är avgörande för om ett visst förfarande är att bedöma som ett eller flera brott. Står det klart att gärningsmannens förfarande omfattat både innehav och eget bruk av samma narkotika, bör åtal väckas endast för innehavet, som får anses konsumera bruket. (Se a. prop. s. 25.)

Att en tilltalad inte ska dömas särskilt för bruk av den narkotika som han eller hon döms för att ha innehaft är inte detsamma som att bruket och innehavet utgör

samma gärning. Skälen som har ansetts tala för konsumtion i dessa fall är det sakliga och tidsmässiga sambandet mellan bruket och innehavet samt att det tillkommande bruket inte nämnvärt påverkar det samlade straffvärdet av befattningen med narkotika (se NJA 2017 s. 415). Det står vidare klart att bruk av en viss sorts narkotika inte konsumeras av innehav av en annan sorts narkotika, utan då ska båda brotten lagföras (se NJA 2021 s. 3).

I det här fallet har LS lagförts för bruk av cannabis. Den lagföringen kan inte utgöra hinder mot ett åtal för innehav *vare sig* av helt andra sorters narkotika – kokain, tapentadol och pregabalin – *eller* av samma sort. Det är inte frågan om samma uppsättning konkreta fakta som är oupplösligt förbundna med varandra till tid och rum i de två förfarandena. Det är fråga om olika gärningar.

Hovrättens beslut att undanröja tingsrättens dom och att avvisa åtalet saknar enligt min bedömning rättslig grund och bör undanröjas. Åtalet mot LS för innehav av cannabis, kokain, tapentadol och pregabalin bör därefter prövas av hovrätten. Det tillkommande innehavet av narkotika som LS har åtalats för har ett betydligt högre straffvärde än det sedan tidigare lagförda bruket och motsvarar i vart fall fängelse i sex månader.

Om övervägandena i åtalsfrågan i det här fallet hade skett samtidigt för brottsmisstanken som avser bruk av cannabis och brottsmisstanken som avser innehav av cannabis, kokain, tapentadol och pregabalin skulle åtal sannolikt ha väckts enbart för innehavet. Därmed hade reaktionen på brottsligheten blivit mildare än, som nu, vid en lagföring för båda brotten i tidsmässig följd efter varandra. Det kan övervägas om 34 kap. 2 § brottsbalken bör kunna tillämpas vid straffmätningen i den nu överklagade situationen. Vid övervägandena i den frågan skulle den vägledning Högsta domstolen lämnar i mål B 4992-25 (som visserligen gäller straffmätning av bötesbrottslighet som har begåtts i tiden före en tidigare meddelad bötesdom) kunna få betydelse.

Skälen för prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att målet med hänsyn till det allmänna intresset av tillgång till omfattande och vägledande prejudikatbildning bör prövas av Högsta domstolen (Peter Fitger m.fl., *Rättegångsbalken – en kommentar på internet*, kommentaren till 54 kap. 10 § rättegångsbalken).

Utvecklingscentrum, som inom Åklagarmyndigheten ansvarar för rättslig tillsyn och metodutveckling, har i yttrande till riksåklagaren gjort bedömningen att det finns skäl att överklaga hovrättens beslut och att målet är lämpat för att få vägledning i frågan om res judicata. Utvecklingscentrum har framhållit att frågan om res judicata i narkotikamål har aktualiserats i större utsträckning i åklagarverksamheten under de senaste åren som en följd av reformen ”Snabbare lagföring”. Snabbspåret för snabbare lagföring har medfört att polisen i större

utsträckning än tidigare rapporterar mindre allvarliga narkotikabrott, såsom eget bruk, separat för en skyndsam hantering. De mer straffvärda normalgradsbrotten handläggs utanför snabbspåret, vilket innebär att det ofta dröjer innan förundersökningen avseende dessa brott redovisas till åklagare. Den misstänkte hinner inte sällan lagföras för det mindre allvarliga brottet, t.ex. bruk av narkotika, långt innan det blir aktuellt att väcka åtal för normalgradsbrottet. Det förekommer också att normalgradsinnehav av narkotika inte är känt för polis och åklagare vid tidpunkten då narkotikabruk lagförs som ringa narkotikabrott, utan att innehavet upptäcks först senare. Frågan om vad som gäller i dessa fall väcker regelbundet frågor i den praktiska tillämpningen.

Utvecklingscentrum har sammanfattat underrättspraxis på följande sätt.

Högsta domstolens tidigare uttalanden har tolkats på olika sätt i underrättspraxis. Hovrätten över Skåne och Blekinge har i ett beslut den 19 september 2023 i mål B 2967-23 undanröjt tingsrättens dom och avvisat åklagarens stämningsansökan på grund av lis pendens. I målet hade den tilltalade, som tidigare dömts för bruk av bl.a. cannabis och pregabalin, åtalats för att samma dag som bruket ha innehaft cannabis och pregabalin. Hovrätten anför att inget motsäger att den narkotika som den tilltalade brukade härrörde från den narkotika som han nu åtalats för att ha innehaft, och att det därför förelåg hinder mot att pröva åtalet för innehav. Hovrätten för Väst[r]a Sverige har gjort samma bedömning i mål B 1402-25. I det målet var det fråga om ett bruk av amfetamin som lagförts genom strafföreläggande, vilket medförde att ett efterföljande åtal för innehav av amfetamin, cannabisharts och pregabalin avvisades.

Det finns dock ett antal exempel på en annan tolkning av Högsta domstolens tidigare praxis. I bl.a. Stockholms tingsrätts dom den 3 juli 2025 i mål B 2504-25, Solna tingsrätts dom den 31 januari 2024 i mål B 3883-23, Jönköpings tingsrätts dom den 20 december 2022 i mål B 3777-22 och Malmö tingsrätts dom den 14 november 2023 i mål B 12736-19 har det faktum att Högsta domstolen skriver att straffbart innehav *konsumerar* bruk tolkats som att innehav och bruk utgör två olika gärningar. Invändningar om att de efterföljande åtalen för innehav skulle avvisas på grund av res judicata har därför lämnats utan bifall.

Jag delar Utvecklingscentrums uppfattning om att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att få ett klargörande från Högsta domstolen om åtalet för narkotikabrott som avser innehav av cannabisharts, kokain, tapentadol och pregabalin står i strid med förbudet om ne bis in idem med hänvisning till att det finns en tidigare dom som avser bruk av cannabis. Underrättspraxis tycks inte vara enhetlig i frågan. Ett klargörande är av stor praktisk betydelse för lagföringsarbetet när det gäller narkotikabrott.

Bevisuppgift och målets handläggning

I frågan om undanröjande åberopas inte någon bevisning. Om prövningstillstånd meddelas kan målet enligt min uppfattning avgöras utan huvudförhandling.

Katarina Johansson Welin

Eva Bloch

Kopia till:

Assistentåklagare Emma Johansson.

Åklagarkammaren i Växjö (AM-69890-25).

Utvecklingscentrum.